

Пуковник **ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ**

РАТНА ВЕШТИНА — УЖИ И ШИРИ ПОЈАМ И КРИТЕРИЈУМ ПОДЕЛЕ НА ПОСЕБНЕ ГРАНЕ

Класификација појмова, одређивање њихове суштине и терминолошко обележавање саставни су део изградње сваке научне теорије, па и теорије ратне вештине. Без систематизованих, појединачних и посебних појмова не може се изграђивати целовита теорија. А њихово сређивање, појединачна и посебна класификација, захтева да их привремено издвојимо из целине, за моменат апстрахујемо њихове спољне везе и проучимо унутрашњу суштину, да бисмо их, након тога, поново уклопили у природну целину и посматрали и у вези са осталим деловима целине са којима се међусобно условљавају. При томе ће се, под утицајем тих спољних веза, употпунити слика једнога појма, а делимично можда и кориговати, али не и битно изменити, његова суштина до које се примарно дошло проучавањем његове унутрашње структуре. Повратни утицај целине на посебне и појединачне појмове чини јединствени, међусобно зависни процес изградње теорије на научној основи. Познато је да су Маркс и Енгелс видели основну заслугу метафизичког метода у развоју науке — поред свих његових битних недостатака — у томе што је он издвајао делове из целине, појединачно из општега, и њих проучавао. Метафизика, наравно, није ишла даље, тако да није превазишла тај неопходни почетни ступањ научног истраживања, па се и није могла одржати као целовити метод у науци. Међутим, она је за одређени историски период одиграла позитивну улогу, јер је оријентисала људску праксу и науку да иде не само од општег ка појединачном, него и обратно. То је једна од поука којом се у одређеном смислу може користити при својој изградњи свака, па и теорија ратне вештине.

Одређени појмови су елементи изградње целовите теорије и истовремено, до извесног степена, чине њену структуралну садржину. Пошто су термини условна имена појмова, то је неопходно да буду што адекватнији садржини коју изражавају. Термини, дакле, имају функцију основних елемената језика одређене теорије. Отуда је, ради споразумевања, неопходно њихово прецизирање и заједничко усвајање.

Ако се ова кратка општа теоретска разматрања примене на нашу тему у циљу да, на пример, одредимо садржину појма стратегије, онда бисмо у грубоме поступили овако: пре свега испитали бисмо послове којима се бави стратегија и питања која она решава,

значи испитали бисмо унутрашњу структуру и проблематику њеног деловања, па бисмо тек ишли на њено уклапање у целину и видели њену везу, међусобни утицај и зависност са осталим гранама ратне вештине у целини. Тек после тога бисмо могли са научном сигурношћу прецизирати суштину предмета стратегије.

Међутим, у овоме раду мора се решити и неколико других проблема који су од већег или мањег утицаја. Тако, на пример, у пракси постоје две потпуно противуречне тенденције. Ратна вештина у пракси стално еволуира. То захтева и еволуцију теорије ратне вештине. То значи да и поједине категорије (појмови) ратне вештине стално еволуирају, при чему задржавају елементе првобитног појма у већој или мањој мери, а у извесним случајевима долази до потпуне промене суштине првобитног појма (на пример, битка) до његовог нестајања (на пример, маршманевар) и до настајања сасвим нових категорија и појмова (на пример, стратегиска операција у Другом светском рату, атомски удар данас итд.). То са своје стране захтева употпуњавање а и мењање војне терминологије аналогно настајању нових и мењању старих појмова, односно њихове садржине у ратној пракси.

Супротно овој делује тежња за очувањем традиције појмова и термина, која није без значаја и резона. Она изражава тежњу да се у терминологији не врше непотребне измене, али и често доводи до тога да се задржава стари термин за потпуно нову садржину, што ствара збрку, изазива неспоразуме и често непотребне дискусије.

Мислим да решење ових двеју противуречних тенденција у формулисању једнога појма треба да се креће у оквирима примарног утицаја садржине појма уз рационалну меру поштовања традиције. Другим речима, битно нова садржина не треба да се трпа у оквире старог термина. Овакво решење има и општији, шири методолошки значај. Оно оријентише изградњу теорије ратне вештине на изучавање конкретне праксе и конкретних услова евентуалне будуће ратне праксе, а не обратно, на гурање нове праксе у старе теоретске калупе, поставке, појмове, термине.

У вези са досадашњим излагањем, мислим да је за изградњу и развијање наше теорије ратне вештине очевидна потреба класификације њених основних грана, утолико пре што и у свету постоји веома шаролико, често нејасно, а понегде и недоследно решење ових питања. Ако за поједине мање важне и недовољно чисте појмове теорија и може привремено толерисати шароликост, ипак, основни, битни појмови треба да имају своје јединствено решење.

Еволуција појма ратне вештине

Под појмом ратне вештине раније се подразумевала вештина припремања оружаних снага за рат, а не и њихова употреба у рату. Предметом ратне вештине сматрала се организација војске, припремање и употреба оружја, изградња тврђава и утврђивање. По речима Клаузевица то „према самој борби није имало много друкчији однос

него што га има вештина оштрача мачева према вештини мачевања“ (О рату, стр. 97, издање ВИЗ-а ЈНА „Војно дело“, 1951 године.) Доцније се у појам ратне вештине укључује и вођење саме борбе и то постепено, најпре преко вештине опсађивања тврђава, а потом преко тактике распоређивања и комбиновања војском на бојишту. Тако је појам ратне вештине, еволуирајући, укључио у себе како припремање и стварање оружаних снага за рат, тако и њихову употребу у току рата, при чему је баш употреба постепено преузимала доминантну страну суштине појма ратне вештине. На бази та два основна задатка имали смо и првобитну поделу ратне вештине на ужи и шири појам. Ратна вештина „у правом смислу“, односно њен ужи појам, обухватала је употребу оружаних снага у борби, док се под ратном вештином у ширем смислу подразумевало и стварање и припремање оружаних снага за рат.

Са развитком рата по опсегу и његовој унутрашњој структури попримају све већи значај за његов ток, начин вођења и резултат и други фактори осим оружаних снага. Док су се ратови, нарочито пре Наполеонових, водили скоро искључиво оружаним снагама које су припремае у доба мира у ту сврху, а исход рата је опет скоро искључиво зависио од резултата на бојишту, дотле се рат, појавом националних армија, а посебно у светским ратовима, проширио у много чему, да би Други светски рат био вођен скоро једнаким интензитетом на сва три своја основна сектора — економском, политичком и војном. То је имало низ последица везаних за вештину припремања и вођења рата. Између осталог, то је проширило вештину припремања и вођења рата на сва три поменута сектора. Зато се данас често под ширим појмом ратне вештине подразумева припремање и вођење рата у целини, на сва три основна сектора, а под њеним ужим појмом подразумева се припремање и употреба оружаних снага у рату. Наравно, има и друкчијих схватања као, на пример, да ратна вештина обухвата само припремање и вођење оружаних снага, а да се економским, политичким и другим секторима баве остале гране војне науке, које стоје изван ратне вештине. Иако на овоме месту не бих полемисао са овим гледиштем, ипак се са сигурношћу може ставити неколико основних, кратких напомена.

Истина је да економске, политичке и друге чак мање важне секторе за вођење рата изучавају разне гране војне науке, што значи да горња поставка садржи део истине. Међутим, исто тако је недвосмислено да се ратна вештина, на одређен начин, користи резултатима не само разних војнонаучних дисциплина, него и осталих природних и друштвених наука. Али, и поред тога, теорија ратне вештине изучава припреме за употребу, начине употребе, међусобно комбиновање и употребу свих основних сектора вођења рата, користећи се при томе и резултатима осталих војних и не само војних наука. Не може се оспорити да је данас за вештину вођења рата од изванредне важности, на пример, питање припреме економског потенцијала земље, вештине и умешности његовог најцелисходнијег коришћења у току и за потребе рата. Како ускладити припремање, организацију, начине

употребе оружане силе једне земље са њеним економским, политичким и другим условима вођења рата, како најуспешније искористити све те услове, како све то стопити у најефикаснију целину у циљу постизања победе, свакако је ствар вештине припремања и вођења рата у целини на свим секторима. За период док је вођење рата било искључиво, или углавном ограничено на оружане снаге, дотле је, природно, и теорија ратне вештине ограничена на изучавање припремања за рат и употребу оружаних снага у рату. Међутим, потпуно је логично што се проширењем вођења рата и на остале секторе друштвене делатности ван оружаних снага у том истом степену и на те исте секторе проширује и вештина њиховога припремања и употребе у рату. Дакле, проширује се предмет изучавања теорије ратне вештине, па се, аналогно томе, проширује и усложњава и она сама. Што се она при томе користи и осталим наукама, то никако не мења суштину ствари.

Ових неколико напомена сасвим довољно упућује на прихватање становишта по коме теорија ратне вештине у свом ширем појму изучава припремање и вођење рата у целини, на сва три основна сектора, а да се она у своме ужем појму ограничава на изучавање припремања и употребе у рату само оружаних снага.

Подела савремене теорије ратне вештине на ужи и шири појам, и то управо ова каква је изложена, има свога оправдања како у одређеном поштовању традиције, тако, посебно, у суштинским и методолошким захтевима њене класификације на посебне гране.

Тако је, у најкраћим цртама изнето, еволуирао појам ратне вештине. То је потребно имати у виду као један од елемената неопходних за анализу питања везаних за критеријум поделе ратне вештине на посебне гране.

Подела ратне вештине на посебне гране

Као што је познато, раније се ратна вештина у свом првобитно ужем појму, тојест појму који је обухватао употребу оружаних снага у рату, делила на две посебне гране — стратегију и тактику.

Тактика је изучавала употребу оружаних снага у боју, облике вођења боја, а стратегија употребу бојева за постизање ратног циља. Проширивањем рата по опсегу и унутрашњој структури стално су се јављали нови проблеми, између осталог, и на плану предмета ратне вештине, његове поделе на посебне гране, као и његовог односа према новим секторима чије је учешће, не само у припремању, него и у вођењу рата, константно постајало све значајније. То је довело до тога да данас има низ крупних питања из те области која су веома различито решена у свету, при чему су многа решења или веома непрецизна или нека чак без озбиљније научне аргументације. Нека, по моме мишљењу, најважнија од тих питања, која су са становишта изградње наше теорије ратне вештине веома интересантна, изнећу у даљем излагању, са тежњом да се истакне што потпунија аргументација одређених ставова.

*
*   *
*

Из области поделе ужег појма ратне вештине на посебне гране, као прво питање било би следеће: *да ли је унутрашњи развитак рата изазвао потребу за појавом нове, посебне гране ратне вештине — т.зв. оперативне вештине?*

Појавом и развитком операције као организациски нове форме вођења борбених дејстава развила се и теорија по којој је та појава изазвала потребу за новом граном ратне вештине — оперативном вештином, која се некако убацује између тактике и стратегије, тако да ратна вештина, по тој теорији, сада има три гране и то: тактику — оперативну вештину — стратегију. Оваква подела ратне вештине у неким земљама је и званично усвојена. У доказивању исправности те теорије постоји читава скала како метода, тако и врсте аргумената.

Ако желимо да видимо стварну вредност и научну оправданост те теорије у циљу њеног коришћења или одбацавања при изградњи и наше теорије ратне вештине и, пре свега, њеној подели на посебне гране, биће потребно, између осталог, анализирати оне најкарактеристичније методе и аргументацију којима се та теорија служи. При томе ћемо поћи од анализе неколико најпознатијих дефиниција оперативне вештине.

— Једна од најопштијих била би да је *оперативна вештина грана ратне вештине која изучава операцију, њено припремање, организацију и извођење*. Очеvidно је да је ова дефиниција неконкретна и да не може дати никакав одговор о суштини питања које нас интересује. Она би се могла прихватити као сувише уопштена дефиниција, тачна и са одређеном вредношћу само под условом ако би се претходно доказало да је за изучавање операције неопходно постојање посебне гране ратне вештине. Међутим, она то не само што не доказује, него о томе уопште и не говори — то она априори претпоставља. Према томе, оно што у суштини говори ова дефиниција, само по себи, не може бити никакав доказ постојања оперативне вештине као посебне гране ратне вештине.

— Нешто одређенија дефиниција била би да је *оперативна вештина грана ратне вештине која изучава посебне, специфичне законе, принципе¹⁾ ратне вештине везане за припремање, организацију и вођење операција*. За ову дефиницију може се рећи да у извесном смислу наговештава суштину ствари. Она фиксира постојање посебних, специфичних закона ратне вештине везаних за операције. Али, да би ова дефиниција могла имати своју стварну вредност, потребно је претходно доказати следеће:

¹⁾ Под овим појмом овде и у осталом тексту подразумевају законе, принципе и начела у њиховом испољавању у области ратне вештине. Природа њиховог деловања и испољавања је, свакако, знатно друкчија него у областима које изучавају природне науке, а добрим делом друкчија него и у областима које изучавају друштвене науке. Међутим, то, као и објашњење одређене разлике између закона, принципа и начела у ратној вештини, ствар је посебне теме.

1) Да ли постоје неки посебни, специфични закони припремања, организације и вођења операција и који су?

2) Да ли тих закона, принципа има толико да њихово проучавање захтева стварање посебне гране ратне вештине?

3) Ако постоје ти специфични закони, принципи, какве је природе њихова специфичност и, оно што је најважније, зашто њих не може проучавати тактика?

На сва три ова питања треба дати уверљиво аргументиране одговоре који би доказали неопходност постојања оперативне вештине као посебне гране ратне вештине, да би горња дефиниција имала стварну вредност. Ако се на било које од три истакнута питања не може дати потпуно позитиван одговор у духу горњег захтева, онда ни ова дефиниција оперативне вештине нема научну основу.

У извесном смислу је најодређенија она дефиниција коју налазимо код Свечина: „Основ оперативне вештине чине тактика и организација . . .“ (Стратегија, издање ВИЗ ЈНА „Војно дело“, 1956 године). У овој дефиницији се нешто одређеније говори шта би требало да буде оперативна вештина. Међутим, лако је видети како баш та дефиниција, управо зато што је најодређенија, показује да нема никакве суштинске разлике између тактике и онога што се назива оперативном вештином. Ако је оперативна вештина „тактика и организација“ онда то очито претпоставља искључење постојања и коришћења организације у тактици и везује је само за оперативну вештину. Али, како се може искључити организација из припремања и вођења боја и везивати се само за припремање и вођење операције, кад она стварно постоји и у једном и у другом? Према томе, ако се анализира суштина те дефиниције, онда се из ње ни по чему не види шта разликује оперативну вештину од тактике.

Толико о дефиницијама.

У начину и аргументацији доказивања постојања оперативне вештине често се полази од поставке да је у односу на бој и битку операција квалитативно нова категорија вођења борбених дејстава која се од њих разликује по припреми, организацији и начину извођења, па је то имало за последицу стварање и нове гране ратне вештине, т.зв. оперативне вештине. Да погледамо ту констатацију са неколико њених битних страна. Да видимо, прво да ли свака нова, значајнија организациска форма вођења борбених дејстава изазива потребу и за новом граном ратне вештине која би ту форму посебно изучавала? Да не бисмо ишли далеко у историју, послужићемо се искуством Другог светског рата. У њему су се јако развиле т.зв. стратешке операције. Док је за класичну операцију²⁾ карактеристично комбиновање и повезивање у једну целину низа тактичких бојева, дотле је за стратешку операцију карактеристично комбиновање и повезивање у једну целину низа армиских (класичних) или чак фронтонских операција. У класичној операцији је тактички бој основни

²⁾ Под појмом класичне операције овде и у даљем тексту подразумевају операције онога обима и садржаја који је она имала када се првобитно појавила — што значи да се то углавном односи на армиске операције.

фактор којим се оперише, а у стратегиској операцији то је класична операција. Ако је класична операција нов квалитет у односу на тактички бој, онда је и стратегиска операција — по истој логици — нов квалитет у односу на класичну операцију, јер у њиховим основама леже различити квалитети — бој, односно операција. Ако је класична операција, у односу на бој квалитативно нова организациска форма вођења борбених дејстава, изазвала потребу за стварањем нове гране ратне вештине, онда би стратегиска операција, у односу на класичну, квалитативно нова појава — по тој истој логици — диктирала потребу стварања опет нове гране ратне вештине која би се некако убацила између оперативне вештине и стратегије. Али, нити је практично створена нова грана ратне вештине која би посебно изучавала стратегиске операције, нити се то чак теоретски негде у свету поставило као проблем. Истина, дискутује се међу совјетским војним писцима о томе где спада изучавање и вођење стратегиских операција — у оперативну вештину или у стратегију. Али то не доказује ништа друго осим чињенице да нема сигурног, научно образложеног критеријума по коме би се са сигурношћу могао одредити предмет оперативне вештине, што уосталом, неки од совјетских војних писаца, на одређен начин, признају.

Према томе, излази да појава у ратној пракси значајне нове организациске форме вођења борбених дејстава не изазива обавезно и потребу појаве нове гране ратне вештине која би посебно изучавала ту појаву. То истовремено значи да поставка — по којој је оперативна вештина као посебна грана ратне вештине настала због потребе припремања и вођења операције као организациски нове форме борбених дејстава — не може да буде никако стварни доказ теорије којој је намењена. Тај доказ, ако постоји, треба тражити на другој страни. Чак иако би се доказало постојање неке оперативне вештине ни у том случају горња поставка не би могла да послужи као неки доказ, из простог разлога што је то суво, формално — логично резонување, које уопште не полази од суштине ствари. Зато је веома чудно што се то узима као најчешће и, могло би се рећи, код многих писаца као једино образложење стварања оперативне вештине. Неки се према томе питању односе толико површно да сматрају доказаним постојање оперативне вештине, ако су доказали и постојање операције, не увиђајући да су то два различита питања која траже и своје посебне одговоре.

Тај исти метод резонувања који се употребљава при доказивању да квалитативно нова форма борбених дејстава изазива потребу стварања нове посебне гране ратне вештине, може се употребити ако се том проблему приђе с друге стране, а да се при томе дође до потпуно супротних закључака који ни по чему, неће бити мање вредни. Као што је познато, припремање, организацију и вођење рата у целини и појединостима изучавала је ратна вештина која се свугде у свету, пре појаве операције, делила на две посебне гране — тактику и стратегију. Дакле, предмет стратегије и тактике био је рат у целини и појединостима. Ако се појавом операције тај предмет проширује, за-

што се не би у том истом степену прошириле и постојеће гране ратне вештине и на тај начин обухватиле операцију као нову појаву? Очеvidно је да су ту могућна два решења: једно по коме је за изучавање операције потребно стварати нову грану ратне вештине, али само под условом да та нова појава у свом припремању, организацији и извођењу садржи већи број таквих принципа и начела којих нема ни у тактици ни у стратегији, па је, ради тога, за њихово изучавање потребно створити и нову грану ратне вештине, и друго, ако таквих принципа и начела нема, онда је депласирано из неких формалних или методолошких захтева стварати посебну грану ратне вештине. А да би се доказала правилност једног или другог решења треба поћи од суштине проблема, тј. анализе принципа и начела организације, припремања и вођења операције и сагледати да ли су то неки нови принципи и начела који би се у суштини разликовали од оних у тактици и стратегији или не. Пошто се претходно рашчисти са тим проблемом, тек онда се може ићи у сигурном одговору на питање о научној и практичној вредности и потреби стварања оперативне вештине као посебне гране ратне вештине. На анализу природе принципа и начела по којима се припрема, организује и изводи операција вратићемо се доцније. Овде смо за моменат хтели само показати како је метод и основни аргумент којим се многи писци најчешће служе у доказивању оправданости постојања оперативне вештине уствари само формално логичка шпекулација, која уопште не полази од суштине проблема. Самим тим и закључци до којих се тим методом дође не могу бити никакви научни аргументи ни за ни против тезе о постојању т.зв. оперативне вештине.

Са овог истог аспекта може се дати одговор и оним писцима који постојање оперативне вештине правдају методолошким захтевима изучавања ратне вештине. Међу такве писце спада и Свечин, који није успео изнети ниједан јачи аргумент за постојање оперативне вештине, од методолошких погодности изучавања ратне вештине кроз посебне гране. У вези с тим он је писао: „... могло би доћи до ситничарења при прилажењу основним крупним ратним проблемима или обратно, до сувише широко уопштеног прилажења проучавању борбених дејстава мањих јединица...“ (Стратегија, стр. 12, издање ВИЗ ЈНА „Војно дело“, 1956 године). Ово показује како Свечин, као и други писци који се служе истим аргументом, није био у могућности да своју аргументацију изгради на бази суштине проблема о којој је претходно било речи, па је, због тога што је из било којих разлога прихватио одређену поделу ратне вештине, принуђен да се служи формалном страном ствари. Јер, очевидно је, да се методологија проучавања једнога предмета мора прилагођавати његовој суштини, а не обратно, суштина методологији. Према томе, критеријум за поделу ратне вештине на посебне гране не може примарно бити у методолошким захтевима проучавања, поготово не може искључиво бити у њима, него он примарно мора бити у посебним карактеристикама предмета изучавања.

Свакако да је не само најозбиљнији, него и једино научно оправдан метод извесног мањег броја војних писаца који поделу ратне вештине на три посебне гране базирају на постојању посебних, специфичних законитости трију основних области ратних појава: боја, операције и рата као целине. Друго је питање колико су и шта они успели тим методом доказати и какви се заиста могу извући закључци ако се тим методом служи свестрано и до краја. Прво, нешто одређеније о поменутом методу. Овај метод полази од претпоставке да рат као друштвена појава није скуп хаотично нагомиланих догађаја и случајности, него да се догађаји и појаве јављају у међусобној вези и зависности, да свака појава и догађај имају свој узрок и своје последице. Чим се тако приђе рату, тј. чим се сагледа узрочна повезаност појава у њему, онда се сагледава основа за постојање одређених објективних законитости по којима се он креће и развија. Те законитости могу имати општи и посебан карактер. Опште законитости рата односе се на рат у целини и на све врсте борбених дејстава. Посебне или специфичне законитости својствене су само одређеним врстама рата, видовима борбених дејстава и одређеним областима ратних појава.

Мислим да се оваквој основи од које полази метод о коме је реч не може ставити никакав озбиљан приговор. Међутим, ствар ће стајати битно друкчије кад се пође даље од те основе у конкретизацији и примени тога метода на питање које је овде предмет расправе. Наиме, према тим писцима постоје три основне области ратних појава са својим посебним, специфичним законитостима и то: 1) рат као целина и поједине његове кампање; 2) операције разних врста и размера и 3) бој. Постојање специфичних законитости тих трију основних области ратних појава узима се као основни критеријум поделе ратне вештине на три посебне гране, при чему законитости вођења рата у целини и појединим његовим кампањама изучава стратегија, законитости операција разних врста и размера — оперативна вештина, а законитости боја — тактика.

То што се за основу критеријума поделе ратне вештине на посебне гране узима постојање специфичних законитости појединих области ратних појава, мислимо да не може добити никакав озбиљан приговор. Међутим, видели смо да се иде и даље од тога па се и фиксира постојање трију таквих области у рату са својим специфичним законитостима. Али, да бисмо такав конкретан закључак могли прихватити, треба претходно и стварно доказати да постоје баш три такве области. Претпоставимо ли да су специфичне законитости појава оних области које изучавају тактика и стратегија већ познате, јер њихово постојање, бар у једном одређеном обиму није уопште спорно, то исто не може се рећи за ону област појава коју би требало да изучава т.зв. оперативна вештина.

Да видимо прво какви су аргументи оних писаца који сматрају да те законитости заиста постоје? Још једном да подвучемо да је заиста веома мали број оних писаца који тим критеријумом прилазе решавању овога проблема, док је још мањи број оних који су уопште

покушали да докажу које су то конкретно специфичне законитости припремања и вођења операција. Колико је мени познато, то не само што досада није доказано, већ нико није ни покушао да са тога становишта целовито обради овај проблем. Најчешће се користи најлакши пут, а то је да се априори претпоставља постојање специфичних законитости припремања и вођења операција, па се одатле иде даље, већ према томе шта се жели доказати. Јасно је да је свака таква теорија сумњиве вредности из простог разлога што јој је полазна основа не-доказана.

Међутим, нас сада интересује анализа природе закона, принципа или начела који се узимају као да су то закони, принципи или начела припремања и вођења операција.

Узмимо, прво, принцип који се врло често истиче као изразита специфична карактеристика савремене нападне операције: ако се жели успешно и брзо постићи циљ операције, *треба врло снажно и једновремено дејствовати по читавој дубини одбранбених појасева које до остварења циља операције треба савладати*. Да видимо, прво, да ли би то заиста могао бити принцип савремене нападне операције? На то питање се са доста сигурности може одговорити ако се погледају неке битне карактеристике савременог напада, као што су: могућност брзог дејства, могућност једновременог удара по већој дубини браниоцевог борбеног поретка уз истовремену употребу јаким ваздушно-десантних маневара, тежња за брзом експлоатацијом атомских удара итд. Ако нападач жели да заиста брзо експлоатише атомске ударе или оствари уопште брз продор у дубину браниоцеве одбранбене зоне, онда он мора тежити да, пре свега, онемогући брз маневар и благовремену интервенцију браниоцевих резерви из дубине. Да би то постигао он ће, користећи могућности савременог напада, стварно морати да дејствује врло снажно по читавој дубини браниоца. Има, наравно, и других разлога који захтевају такав начин дејства, али је и ово што је речено сасвим довољно да се види како би *такав начин дејства заиста могао бити принцип дејства савремених нападних операција*.

Да видимо сада ово питање и с друге стране. Наиме, да ли је поменути принцип специфичан у савременој нападној операцији, или је везан, на пример, и за бој, а не само, и не на квалитативно посебан начин, за операцију? Лако је видети да ће потреба за једновременим снажним дејством по читавој дубини браниоца бити карактеристика свих степена напада, боја исто као и операције. Према томе, *поменути принцип није специфичан само за савремену нападну операцију, него је то принцип савременог напада уопште, боја бар исто колико и операције*.

Размотримо сада други принцип који се веома често истиче као специфичан принцип одбране у савременој одбранбеној операцији: *неопходност њене врло велике противатомске и противтенковске издржљивости*. Није нарочито потребно доказивати да се за тај принцип може рећи исто као и за претходно анализирани. То је, свакако, један од принципа савремене одбранбене операције, али не само и не посебно операције. То је принцип савремене одбране свих степена — боја исто

као и операције. Што ће се тај принцип организациски различито реализовати у разним степенима одбране никако не мења чињеницу да је то принцип савремене одбране уопште. Различито организациско и друго обезбеђење реализације једног принципа или начела у разним степенима једнога вида дејства не може бити разлог стварања посебних грана ратне вештине, јер је различита реализација принципа или начела везана не само за различите степене видова дејства, него и за различите свеукупне услове дејства, а различита је чак и код истих степена једнога вида дејства кад су им остали услови различити (однос снага, карактеристике земљишта, општи временски услови итд.).

Узмимо, даље неке принципе и начела која су везана за однос дејства главних и помоћних снага у једној нападној операцији. Шта се ту у суштини може рећи друго од оног што теорија тактике каже: да помоћни правац дејства под одређеним условима може постати главни; да при избору правца главног удара треба водити рачуна о капацитету правца, његовом односу према објекту и циљу операције, могућности маневра итд.; да ешелонирање снага на правцима главног и помоћног удара може бити веома различито у зависности од низа услова (дубине задатка, јачине одбране, карактера земљишта итд.) те, као и друге принципе и начела везана за дејства главних и помоћних снага у нападној операцији, у целини и појединачно детаљно изучава теорија тактике из разлога што су то принципи и начела боја као и операције, односно то су принципи и начела тактичкога дејства.

То исто важи и за груписање и начин дејства главних и помоћних снага у одбранбеној операцији.

Ако тако стоји са оним принципима и начелима за које се сматра да су изразито специфични за операцију, онда је сасвим логично, да бисмо, идући овим путем, дошли до истих закључака о природи и суштини и свих осталих принципа и начела који су проглашени као специфично везани само за област припремања и вођења операција. Заправо, установили бисмо да су то уствари принципи и начела тактичкога дејства, да њих према томе *изучава теорија тактике*.

Као што је познато, има операција веома различитих како по размерама тако и по степену њиховога утицаја на исход појединих етапа рата, и посредно, на исход рата у целини. Неким, које су веће по размерама и од којих се очекују резултати стратемиског значаја, стратегија поставља циљ, одређује снаге и средства, а евентуално и основну идеју маневра. То је опет различито код већих и мањих армија, али је свима заједничко да се све операције припремају и воде у целини по принципима и начелима тактичкога дејства у духу и према основним захтевима стратегије и одређене усвојене доктрине у целини. Према томе, за стварањем посебне гране ратне вештине — т.зв. оперативне вештине, која би изучавала област припремања и вођења операција, *нема никакве научно доказане практичне потребе, јер у основи онога чиме би, наводно, требало да се бави оперативна вештина, леже, уствари, принципи и начела тактичкога дејства. У томе и треба тражити разлог што чак и они писци који прихватају т.зв. оперативну вештину као посебну грану ратне вештине, чим озбиљније*

приђу овоме проблему, констатују да ни до данас није научно образложено чиме то управља оперативна вештина, да није јасна ни њена граница са тактиком, а посебно не са стратегијом.

Изнети закључак никако не значи да ратна вештина неће изучавати припремање и вођење операција. Операције су одређена врло честа форма или степен свих видова борбених дејстава у савременим ратовима па их, аналогно томе, и треба изучавати. Неке од њих спадају потпуно у домен изучавања тактике, јер се у целини припремају и воде по принципима и начелима тактике. У операцијама од којих се очекују резултати стратегиског значаја долази непосредније до испреплитања тактике са стратегијом. Разуме се да ће и у оним операцијама од којих се очекују резултати тактичкога значаја, па им обично тактика и одређује циљ, снаге и средства и идеју маневра, ова радити у духу и према основним захтевима стратегије. Али у њима је испреплитање тактике са стратегијом свакако мање него у онима где стратегија непосредно интервенише. Дакле, степен испреплитања тактике и стратегије у операцијама зависи, у првом реду, од значаја операције и, аналогно томе, од степена директне интервенције стратегије, па ће, у складу с тим, стратегија изучавати у операцијама оно што она директно ради, а тактика њено припремање и вођење, или операције у целини у које се стратегија директно не меша. Према томе, *може се поставити као начело да изучавање припремања и вођења операција спада највећим делом у домен тактике*³⁾. Уз ову констатацију треба свакако имати у виду две ствари. Прво, да се под тактиком данас не може подразумевати само њен првобитни садржај, на пример, онај какав је имала пре појаве операције, него се и она мора посматрати аналогно развоју предмета којим се бави. Друго, да је у основи предмета тактике увек начин припремања и извођења борбе, а да разни степени или организациске форме борбе могу бити основа за евентуално степеновање тактике, јер у њима, до извесног степена, долази до различитих форми испољавања тактичких принципа и начела.

*

*   *

У складу са изнетим ставом и аргументацијом о т.зв. оперативној вештини прешао бих на друго основно питање из области поделе ратне вештине на посебне гране, тојест на питање односа стратегије и тактике. При томе бих се у овоме делу ограничио на две ствари и то: прво, на питање међусобне зависности и утицаја стратегије и тактике и, друго, на питање односа оног дела стратегије који је окренут

³⁾ Овде, као и у осталом тексту кад се говори о начелној подели ратне вештине на посебне гране, треба увек имати у виду да ратна вештина претставља јединствену целину, а не механички збир посебних грана, што значи да је њихова међусобна зависност у таквом степену који изазива веома јако и често испреплитање тако да је, у сваком конкретном случају, немогућно потпуно прецизно, механички одредити границу међу њима, већ је могућно одредити само основну суштину предмета којим се бави свака од њих посебно.

тактици са тежњом да се углавном сагледа „доња граница“ стратегије — граница према тактици. На тај начин овде не бих обрадио питање оквира предмета стратегије у целини, него само једну страну тога оквира, док бих питање друге стране оквира, тј. њеног односа према политици, или како се то понекад каже — питање њене „горње границе“, било предмет разматрања у оквиру следећег основног питања ове теме. Тек после обраде тога питања имаћемо целовито изложен став о основним оквирима предмета стратегије. То је потребно имати у виду при посебној обради сваког од поменутих питања.

На основу онога што је раније речено поћи ћу у обради питања о односу стратегије и тактике са становишта да се *ужи појам ратне вештине дели на две посебне гране — стратегију и тактику, да је неосновано и вештачко убацивање између њих и посебне треће гране ратне вештине, т.зв. оперативне вештине, те да је, према томе, однос између стратегије и тактике непосредан, њихов утицај и међусобна зависност директни, без посредства „треће“*. Нешто одређеније о томе међусобном односу већ је изнето. То је свакако веома озбиљна и веома широка — посебна тема. Зато ћу овде истаћи само неке моменте који су интересантни са становишта целине теме коју чланак третира.

Прво, нешто о међусобној зависности и утицају стратегије и тактике. Њих карактерише неколико општих основних момената који, уствари, претстављају суштину међусобне зависности и утицаја стратегије и тактике.

Ево неколико најважнијих.

— Стратегија и тактика у своме дијалектичком јединству чине једну целину, те је и њихов однос према тој целини, као што је то и иначе, начелно, однос делова према целини, која је — не њихов механички збир, него њихово јединство. То значи да је њихов међусобни утицај и зависност веома велик, да би било погрешно, како стварати једну независно од друге, тако, и у ратној пракси, служити се једном независно од друге.

— Стратегија, зато што руководи целином оружаних снага, поставља захтеве тактици, истовремено водећи рачуна о њеним могућностима. Према томе, тактика је подређена стратегији и мора се изградити на бази и у духу основа стратегије, а у рату мора деловати у духу њених основних захтева. Свакако да и одређене стратегиске концепције морају водити рачуна, поред осталог, о могућностима своје тактичке реализације. Иако се тактика ствара у духу основних ставова стратегије, она, као што је познато, зависи и од одређених материјалних, моралних и других услова њенога испољавања, па је стратегија дужна да, водећи о томе моменту и резултатима до којих је тактика дошла, у својим захтевима тактици не превазиђе како њене реалне могућности, тако и одређене услове и начине њенога деловања. На тај начин тактика испољава свој повратни утицај на стратегију.

— На међусобни однос тактике и стратегије веома утичу карактер и врста рата. Револуционарни ратови имају много веће објективне могућности да масовно развијају стваралачку иницијативу и само-

сталност у решавању конкретних ситуација него освајачки који су, по карактеру, реакционарни. Осим тога, могућност а и потреба за развијањем иницијативе, посебно потреба за самосталним решавањем конкретних ситуација од врло крупних па до најмањих јединица, није ни издалека иста у разним врстама рата. Док је та могућност, а и потреба, веома велика у партизанским и општенародним ратовима, дотле је она знатно ограниченија у такозваном фронталном начину ратовања. Та чињеница знатно утиче на међусобни однос стратегије и тактике и има неколико веома важних практичних последица. У партизанском и општенародном рату стратегија ће давати знатно шире могућности и слободу деловања тактици, док ће тактика, баш зато што ће деловати самосталније, морати често самостално да доноси одлуке које треба да буду у духу основних захтева стратегије. То значи да ће јединство стратегије и тактике у таквом начину ратовања, у суштини својој, посебно у практичној реализацији, доћи до знатно пунијег изражаја него у фронталном начину ратовања. Такав однос намеће знатно веће међусобне обавезе стратегији и тактици у смислу потпунијег међусобног познавања и разумевања. Старешине тактичких јединица разног степена, зато што ће често самостално доносити одлуке које треба да буду у духу основних захтева стратегије, мораће, баш ради тога, веома добро да познају основе своје стратегије, много више него старешине истога степена у фронталном начину ратовања које ће бити знатно мање самосталне и више радити по непосредним наређењима. Иако ће карактер евентуалног будућег рата захтевати већу самосталност старешина тактичких јединица него што је она била у Другом светском рату и у фронталном начину ратовања, ипак то неће битно мењати ону разлику односа стратегије и тактике везану за разне начине ратовања.

У погледу такозване „доње границе“ стратегије, односно њене границе према тактици, полазећи са становишта да се између њих не убацује никаква посебна, трећа грана ратне вештине, постоје углавном два могућна гледишта и решења. Једно, по коме у предмет стратегије спада вођење рата у целини⁴⁾, а у предмет тактике вођења борбених дејстава све до целине и друго, по коме у предмет стратегије спада не само вођење рата у целини, него и вођење његових крупних делова из којих се та целина састоји, а који могу имати битан утицај на ток и исход целине, или, како се то обично каже који могу имати стратегиски значај за ток и исход рата у целини. Код овога другог гледишта конкретније прецизирање тих крупних делова које изучава и води стратегија различито се третира терминолошки, а и суштински. По једнима то су ратне кампање, по другима то су и стратегиске операције, по трећима то могу бити чак и мање операције, али које

4) Кад се говори о гранама ужег појма ратне вештине, онда грана стратегије у том ужем појму не би обухватала вођење рата у целини на војном, политичком и економском сектору, него само у целини на војном сектору. Пошто ће о питању вођења рата у целини на сва три основна сектора бити речи доданије, то при обради овога питања, кад се говори „да стратегија води рат у целини“, појам „стратегија“ треба схватити у духу ове напомене.

су од посебног значаја за ток и исход рата у целини. Очито је да би, у случају да се покаже ово друго гледиште прихватљивијим, питање крупних делова којима би требало да се бави стратегија било различито решавано у разним армијама и разним врстама рата. Оно ће, нарочито по размерама, бити друкчије код армија малих него великих земаља, затим ће бити различито у партизанском, општенародном или фронталном начину вођења рата. Док би чак и једна операција у одређеном начину вођења рата могла имати крупан стратeгиски значај за ток и исход рата једне мале земље, дотле би операција истих размера у истом начину вођења рата за армију велике земље имала неупоредиво мањи, тактички значај. Или, у фронталном начину рата партизанска дејства на једној одређеној територији имала би сасвим друкчији значај него дејства истих размера у партизанском начину вођења рата. Према томе, једини заједнички критеријум може бити стратeгиски значај тога крупног дела за одређену земљу и одређен начин вођења рата. Повезано са тим је и питање стратeгиских и тактичких јединица. У разним армијама и начинима вођења рата њихова величина може бити веома различита. Осим тога, у једној истој армији и једном истом начину вођења рата једна јединица у једној ситуацији може извршавати задатак стратeгиског значаја и у тој ситуацији она је по задатку стратeгиска јединица, а у другој ситуацији, та иста јединица може извршавати задатак тактичког значаја и тада је објективно у својству тактичке јединице. Према томе, један од критеријума који одређује тактичко или стратeгиско својство јединице може бити значај конкретног задатка који она извршава. Међутим, свака армија у свом начину вођења рата може ипак имати јединице које, начелно, најчешће извршавају углавном задатке стратeгиског, односно тактичког значаја, па се могу третирати начелно као стратeгиске, односно тактичке јединице, али оне то не морају бити увек и у сваком задатку.

Сада бих прешао на суштину овога питања, тј. да видимо које би од ова два истакнута гледишта о „граници“ између стратегије и тактике било прихватљивије. Мислим да би у одговору на постављено питање најбоље било поћи овим путем: пошто је тактика подређена стратегији, стратегија јој поставља задатке и одређује оквири деловања, то бисмо, прецизирањем предмета стратегије, истовремено прецизирали и њену „границу“ са тактиком. У одређивању предмета стратегије најбоље је послужити се следећим критеријумом: који су то послови којима се бави стратегија и докле они начелно досежу?

Послови којима се бави стратегија свакако би требало и да претстављају предмет стратегије, односно, послове који се на њих надовезују и из њих произлазе према доле, прихватала би тактика. Тиме би се уствари и одредила „граница“ између предмета стратегије и тактике, наравно, у оним оквирима у којима је то уопште могућно и сврсисходно.

Да видимо који би то били послови стратегије, чиме се све она бави? Мислим да би се у основним цртама они могли обухватити у следећем:

— Из области припремања оружане силе за рат то би били проблеми: процене карактера и физиономије будућег рата, услова под којима ће се водити, организације и формације оружане силе у целини, организације и формације видова оружане силе у њиховом међусобном односу, организације и формације родова у оквиру видова оружане силе, затим проблеми мобилизације оружане силе и, већ према начину вођења рата, степен и форме учешћа народа у директном ангажовању у борби, начин уређења државне територије, проблеми материјалног обезбеђења оружане силе у миру и рату, почетни оперативски планови, као и разне процене и помоћне радње које обезбеђују што правилније решење поменутих проблема.

— Из области употребе оружане силе у рату то би било, пре свега, руковођење оружаном силом у целини ради постизања војног циља рата (преко кога, уз друге елементе, политика постиже политички циљ рата), затим руковођење оружаном силом у целини по појединим фазама рата и константно оперативно руковођење оружаном силом у целини. По питању набројаних задатака стратегије из области употребе оружане силе у рату углавном нема спорних ствари. Спорно је да ли се стратегија начелно и у ком степену бави руковођењем не само оружаном силом у целини него и њеним крупним деловима? Ако погледамо искуства прошлих ратова, посебно Другог светског рата, видећемо да је у операцијама од којих су се очекивали резултати крупног стратемског значаја, а које су изводили крупни делови оружане силе (не оружанана сила у целини) фронтови, групе армија, понегде и армије у зависности од величине земље и њене армије, као и низа других услова, стратегија је постављала циљ, одређивала снаге и средства, давала основну идеју маневра, руководила целином тих дејстава, интервенисала где је требало и усклађивала та дејства са осталим дејствима оружане силе у целини. Дакле, стратегија је руководила не само дејствима оружане силе у целини, него и крупних делова целине, чији су резултати имали стратемски значај за ток и исход рата у целини, наравно, увек у оквирима и за интерес целине. Овде је нужно напоменути искуствену чињеницу да понекад стратегија директно интервенише у решавању неких чисто тактичких задатака који, уствари, нормално не би спадали у домен стратегије. Али, то не би требало мешати са оним начелним пословима стратегије везаним за руковођење крупним деловима целине оружане силе у рату. Једно је правило, а друго изнимка.

— Осим наведених послова које има стратегија у миру и рату, ради комплетирања целине, потребно је истаћи и стални теоретски рад у миру и рату на сређивању ратних искустава као и осталих елемената неопходних за њено даље развијање и усавршавање. Овај посао је везан за претходно истакнуто, а посебно га истичем због тога што се одвија и у миру и у рату, разуме се, у рату на специфичан начин.

Из, у главним цртама поменутих, послова којима се бави стратегија могла би се извући два основна закључка која би послужила као база за давање одговора на питање о коме је овде реч. *Први закључак*

би био да су послови стратегије тежишно и највећим делом везани за целину оружане силе, како у њеном припремању за рат, тако и при њеној употреби у рату. Други закључак је да послови стратегије, иако тежишно везани за целину, нису ипак ограничени само на целину, него се протежу и на крупне делове целине, и то како у припремању, тако и употреби оружане силе. Истина је да стратегија при решавању проблема крупних делова целине у припремању и употреби оружане силе увек ради са становишта и за интерес целине, па се чак и ту види да је она примарно, тежишно и увек везана за целину. На пример, кад се решава проблем организације и формације једнога вида оружане силе, стратегија примарно полази са становишта могућности и потреба целине. Или, кад у употреби поставља циљ, одређује снаге, средства, идеју маневра итд. једном крупном делу оружане силе ради извршења задатка стратегиског значаја, она све то решава, пре свега, са становишта целине. Међутим, то ипак не мења чињеницу да су поменути задаци, везани за крупне делове оружане силе у миру и рату, задаци стратегије, а то само потенцира онај први закључак који говори да је стратегија тежишно и највећим делом везана за целину оружане силе.

На основу овога што је речено излази да би било прихватљивије оно становиште по коме предмет стратегије обухвата руковођење припремањем и употребом како оружане силе у целини, тако и њених крупних делова. Свакако да извођењем борбених дејстава и у операцијама крупних делова целине руководи тактика у духу задатка и основних могућности које јој је дала стратегија. Ту је, дакле, „граница“ између стратегије и тактике, која је, као што се лако да видети, стварно веома флуидна, па би је погрешно било и теоретски крућје постављати.

*

*   *

Из области поделе ратне вештине на посебне гране обрадио бих још питање односа политике и стратегије, или „горње границе“ стратегије, као и неколико проблема који се, у вези с тим питањем, директно намећу. При томе би, изгледа, било најбоље поћи од анализе две ствари и то:

- 1) какав је био однос политике и стратегије раније и има ли данас у том погледу каквих промена, и
- 2) какве последице на решење постављеног питања има чињеница да се данас рат води пуним интензитетом на три основна сектора — политичком, економском и војном.

Резултати анализе ове две ствари треба да нам послуже као основа за решење питања односа политике и стратегије у савременим условима и то не односа у целини и детаљно, него у смислу одређивања „горње границе“ стратегије.

Однос политике и стратегије, као што је познато, веома се различито третирао кроз историју. Овде бих само истакао три најкарактеристичнија става. Један, који потцењује улогу стратегије, истичући да рат треба да води политика и политичари, подразумевајући ту и његову чисто војну страну. Своје најистакнутије претставнике имао је у Француској после Првог светског рата. Други, који је потпуно супротан овоме и сматра да у рату политику треба потчинити стратегији. Поборници ове теорије били су истакнути немачки војни ауторитети Молтке Старији, Шлифен, а доцније и Лудендорф. Она је имала већег утицаја у војној теорији од оне коју сам претходно поменуо. И трећа, позната теорија Клаузевица о рату као продужењу политике другим, насилним средствима. По овој теорији рат је, дакле, средство политике па је, према томе, стратегија потчињена политици, од ње зависна и ради у духу захтева политике. Она се битно разликује од оне прве коју сам поменуо, по томе што не сматра да политика треба потпуно да руководи и војном страном рата, тј. да руководи борбеним дејствима, него дејствима оружане силе у рату треба да непосредно руководи стратегија у духу и према захтевима основних политичких концепција. Ова теорија је свакако на највернији начин изражавала прави однос између политике и стратегије какав је у најчешће случајева био у пракси.

Са проширивањем рата, нарочито у смислу његове свеобухватности, све више расте и непосреднија зависност стратегије од политике, тако да би се данас могло говорити о јаким елементима интеграције, при чему се потенцирано истиче најнепосредније ангажовање политике у пословима који су некад били чисто стратегиски. Те елементе је у великој мери имао већ и Други светски рат, а данас су они, свакако, још јаче изражени.

Већ су, појавом националних армија, на ток, начин вођења и резултате рата почели јаче и непосредније утицати и остали фактори, осим оружане силе. Та појава је имала сталну тенденцију јачања и битно је утицала на формирање карактеристика доцнијих, посебно светских ратова. За Други светски рат би се могло рећи да је вођен са врло великим напрезањима како на војном, тако и на политичком и економском сектору. Међусобна зависност та три основна сектора вођења рата и потреба максималне координације међу њима ради постизања не само војног, него и политичког циља рата, има своју илустрацију, између осталог, и у низу конкретних војних потеза. Немачка офанзива на Источном фронту 1942 године у правцу Доњецког и Кавкаског нафтоносног басена била је претежно, мада не и сасвим, условљена економским захтевима и потребама даљег вођења рата. Или, искрцавање савезника у Италију очевидно је имало претежно политичке мотиве итд. Данас је недвосмислено јасно да ће евентуални будући рат тражити још већа, максимална напрезања на свим секторима. Координацијом свих сектора, њиховим спајањем у јединствену целину руководи државно руководство како у припремању за рат тако

и при употреби у рату. Неки то називају „високом стратегијом“, неки „генералном стратегијом“, неки „ратоводством“. Сваки од тих термина има својих добрих и лоших страна. На пример, термини генерална или висока стратегија имају своје слабости које произлазе из првобитног значења појма стратегије и њеног односа према политици. Пошто би генерална или висока стратегија требало да координира рад на свим секторима припремања и вођења рата, изишло би да стратегија руководи и осталим невојним секторима рата, што она првобитно није радила. Међутим, ако се иде другим путем, тј. да се проширивањем вођења рата са војног сектора на остале проширила и ратна вештина, а самим тим и стратегија, онда такви термини имају одређено оправдање. Али, то не може сметати да, на основу овога што је речено, констатујемо неколико битних ствари од интереса за ову тему.

Горња „граница“ стратегије ужег појма ратне вештине била би у припремању и употреби целине само војног сектора и подређена би била оном делу ширег појма ратне вештине који руководи припремањем и употребом свих основних сектора припремања и вођења рата, а остварује се у домену државног руководства.

Рат је и даље остао средство политике. Политика, преко државног руководства, и даље руководи ратом у целини, стим што је њено непосредно ангажовање утолико веће, уколико су ратови свеобухватнији, тоталнији, радикалнији по свестраности резултата и последица. Промене настале у односима између политике и стратегије крећу се у смислу веће интеграције и непосредније израженог утицаја политике, посебно због тога што се рат не одвија само на војном, него, углавном, истим интензитетом и на осталим секторима.